

Лекція 1

Світовий ринок та фактори, що впливають ціноутворення на світовому ринку

Зміст

1. Основні типи структури світового ринку	1
2. Міжнародний поділ праці	4
3. Світова ціна. Фактори, що визначають світову ціну	6
4. Теорії ціноутворення:	9

1. Основні типи структури світового ринку

Світовий ринок являє собою **систему реалізації**, що складається між країнами і підприємствами різних країн на основі міжнародного поділу праці.

Світовий ринок, як економічна категорія, тісним чином пов'язаний з такими поняттями, як світова економіка або світове господарство.

Світове господарство — це сукупність національних економік окремих країн і регіональних економічних об'єднань, що взаємодіють між собою на підставі міжнародного поділу праці.

Різниця між світовим господарством і світовим ринком полягає в тому, що світове господарство являє собою високу стадію розвитку ринкової економіки, для якої є притаманним не стільки міжнародний рух товарів, скільки міждержавне переміщення факторів виробництва.

Основою світового ринку є міжнародне та національне виробництво матеріальних благ і послуг, їх розподілення, обмін і споживання, яке обмежене рамками окремих держав.

Зародження світового ринку йде корінням в далеке минуле. Однак своє становлення він отримав тільки на стадії мануфактурного виробництва. У ході тривалого розвитку світовий ринок пройшов ряд етапів, кожен з яких характеризується певним рівнем міжнародного поділу праці та інтернаціоналізацією виробництва.

У ХХ ст. у розвитку світового ринку можна виділити три етапи:

1. Цей етап пов'язаний з кризовими явищами світової економіки 20–30-х років. в розвитку економіки провідних країн світу настала велика депресія;

2. Цей етап кінця 40-х по 80-ті роки. На цьому етапі йде інтенсивний ріст вивезення підприємницького капіталу;
3. Цей етап протікав в останнє десятиліття ХХ ст. На цьому етапі проходить формування міжнародних, планетарних продуктивних сил, відбувається посилення економічної взаємодії та взаємозалежності різних країн.

Радянська економічна наука виділяла всесвітній, світовий капіталістичний та світовий соціалістичний ринки. В даний час виділяють тільки світовий ринок. Всередині цього ринку складаються специфічні відносини між групами країн, окремими країнами, фірмами та підприємствами.

Світовий ринок можна представити як національні ринки товарів і послуг ряду країн або всіх країн або окремих регіонів.

Необхідно розрізняти товарні ринки, ринки капіталів та інвестицій, ринки робочої сили, ринки валюти і цінних паперів.

Фактори світового ринку визначають тип його структури. До таких факторів можна віднести:

- ступінь концентрації пропозиції товарів;
- ступінь концентрації попиту;
- локально-територіальні відмінності;
- диференціація товару;
- тип функціонального взаємозв'язку між трьома змінними величинами: обсягом виробництва, витратами виробництва і ціною;
- швидкість та форми реагування на нововведення;
- методи та форми впливу держави на різні сторони ринку.

Однак ці фактори відчують на собі вплив цілої групи факторів зовнішньоекономічного характеру:

- конкурентоспроможність компаній-експортерів різних країн;
- зовнішньоторговельна політика окремих держав;
- утворення різних міждержавних угруповань;
- економічні та політичні взаємини між країнами.

До 70-х років минулого сторіччя склалося два типи ринкових структур:

- структура ринку формувалася в умовах відносно помірній концентрації виробництва і збуту продукції. Ціни, як правило, були вільні, дуже чуйно реагували на зміни кон'юнктури і піддавалися істотним коливанням в часі. Даний тип структури називався ринком вільної конкуренції;

- структура ринку формувалася в умовах, коли виробництво і збут товарів сконцентрувалися в руках порівняно невеликого числа корпорацій з метою контролю над ринком і цінами. Такий ринок називався монополістичним.

У побутовому сенсі під ринком розуміється певне місце для укладання контрактів на товари у встановлений період часу. Але це не фізичне місце для укладання контрактів, так як сутність ринку це механізм який допомагає проводити публічні торги між покупцями і продавцями з метою визначення ціни. На практиці ринки отримують різні назви залежно від того, які функції вони виконують.

Приміром, укладання контрактів на сільськогосподарську продукцію здійснюється на землеробському, тваринницькому ринках а обслуговують ці ринки — товарні біржи.

Світовий ринок можна характеризувати наступними якостями:

- товарним виробництвом на рівні світової економіки;
- міждержавним рухом товарів і послуг;
- ефективним використанням національних факторів виробництва;
- розвитком економічної інтеграції та кооперації в світовій економіці.

Основа світового ринку — міжнародна торгівля, яка характеризується як сфера міжнародних товарно-грошових відносин і складається з двох потоків товарів — експорту та імпорту.

Світовий ринок виконує такі функції:

- оптимізація використання факторів виробництва в світовому просторі;
- інформує виробників і споживачів про наявність і ціну товарів;
- дає об'єктивну оцінку виробничої діяльності з позицій міжнародних стандартів і критерії якості товару.

Структура світового ринку визначається наступними чинниками:

- розмірами і ступенем концентрації капіталу, контрольованого великими монополістичними об'єднаннями, що виробляють основну масу продукції;
- питомою вагою продукції даної структури, яка реалізується на ринку;
- ступенем спеціалізації;
- рівнем використання досягнень науково-технічного прогресу;
- розвиненістю маркетингових програм;

- структурою витрат виробництва;
- часткою ринку;
- принципом ціноутворення.

Сучасному етапу розвитку світового ринку характерне посилення монополістичної конкуренції і державного регулювання зовнішньої торгівлі, експорту капіталу, ціноутворення, інвестицій.

Державне втручання у світовий ринок використовується з метою підвищення конкурентоспроможності національних фірм, пом'якшення стихії циклічних криз і їх впливу на внутрішньо-економічний розвиток.

Характерною особливістю світового ринку є також посилення регулюючої ролі наднаціональних об'єднань та спілок типу Європейський Союз (ЄС), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Азіатський банк розвитку (АБР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Світова організація торгівлі (СОТ) і т. д.

Таким чином, світовий ринок — сфера стійких товарно-грошових відносин між країнами, заснованих на міжнародному поділі праці, яке є економічною причиною або детермінантом об'єднання національних господарств у світове.

2. Міжнародний поділ праці

Міжнародний поділ праці проявляється у спеціалізації окремих країн на виробництві певних товарів і послуг, призначених для обміну між різними країнами. Такий обмін називають міжнародною торгівлею.

Існує сукупність факторів, яка об'єктивно сприяє міжнародному поділу праці:

- відмінності в розподілі природних багатств;
- відмінності в ґрунтово-кліматичних умовах;
- географічне положення країни;
- відмінності в розмірах трудових ресурсів;
- історичні традиції виробництва.

Науково-технічна революція і економічні чинники НТР на сучасному етапі розвитку людства дозволяють вирішити проблему негативного впливу природних умов. Тепер головним чинником НТР є науково-технічний прогрес: досконалі машини, обладнання, прилади, розвиток науки.

Міжнародний поділ праці призвів до появи і розвитку світового господарства і світової торгівлі, а останнє — до утворення світового ринку. Тому світовий ринок є результат світового господарства і світової торгівлі, основою якої виступає міжнародний поділ праці.

Поділ праці може бути всередині підприємства, країни і міждержавне. Всі вони взаємопов'язані, взаємозалежні і взаємозумовлені.

Прийнято виділяти загальний, приватний і одиничний поділ праці. Це властиво як внутрішньому, так і світовому ринку. Однак у світовій економіці загальний, приватний і одиничний поділ праці проявляються зовсім на інших площинах і рівнях.

Загальний поділ праці виражається в спеціалізації по великих сферах виробництва (промисловість, сільське господарство, будівництво). На основі загального міжнародного поділу праці країни світу діляться на промислово розвинені, сировинні та аграрні.

К промислово розвиненим країнам відносяться такі країни: США, Японія, Канада, ФРН, Франція, Великобританія та Італія.

Приватний поділ праці складається на основі спеціалізації виробництва певних видів і підвидів продукції (наприклад, літаків, автомобілів, верстатів, зерна, м'яса, нафти і т. п.). Здійснюється торгівля конкретними видами продукції і утворюються основні світові товарні ринки: автомобілів, нафти, електропобутової техніки, сільськогосподарської продукції і т. п.

Одиничний поділ праці характеризується спеціалізацією окремих країн на випуску деталей, вузлів, запчастин, ноу-хау, ліцензій і т. п. Базується воно не на предметній (виробництво готових продуктів), а на подетальній (виробництво частин, компонентів продуктів) і технологічній спеціалізації (наприклад, здійснення окремих процесів: складання, фарбування, зварювання, виробництво зливків, заготовок і т. п.). У територіальному аспекті така спеціалізація передбачає орієнтацію окремих країн на виробництво певних видів продукції. Утворюється світовий ринок торгівлі запчастинами, деталями, заготовками і т. п. Особливо це характерно для світової торгівлі товарами машино- і авіабудування.

Основними формами міжнародного поділу праці є міжнародна спеціалізація і міжнародне кооперування праці. Під міжнародною спеціалізацією виробництва розуміють таку форму поділу праці між країнами, при якій зростання концентрації однорідного виробництва і усупільнення праці в світі відбувається на основі прогресуючої диференціації національних виробництв, виділення їх в самостійні (відокремлені) технологічні процеси, в окремі галузі і підгалузі, виготовлення все більш однорідних продуктів праці понад внутрішні потреби, що спричиняє дедалі більш взаємне доповнення диференційованих національних комплексів.

Стимулом для розвитку процесів кооперації стала радикальна зміна спеці-

алізації підприємств в останні десятиріччя. Все більш повне і послідовне виділення із складу підприємств стадій технологічних процесів, випуску частин кінцевого продукту і передача їх самостійним спеціалізованим господарським одиницям визначає новий якісний стрибок у виробничому поділі праці.

Основними методами, які використовують при налагодженні коопераційних зв'язків, є:

- здійснення спільних програм;
- спеціалізація згідно договору;
- створення спільних підприємств.

Міжнародний поділ праці відіграє важливу роль у підвищенні ефективності виробництва та економічної інтеграції країн з різним рівнем розвитку продуктивних сил. Він є свого роду «локомотивом» розвитку науки і техніки, зростання продуктивності праці, концентрації та спеціалізації виробництва.

Особливість міжнародного поділу праці в сучасних умовах — перехід до економії загальних витрат на виробництво продукції в різних країнах, вирішення глобальних економічних. Особлива його роль — в економічній інтеграції і кооперації праці у світовій економіці.

3. Світова ціна. Фактори, що визначають світову ціну

З міжнародним поділом пов'язана і світова ціна. В економічній літературі можна зустріти різні трактування категорії «світова ціна» а саме:

- це грошове вираження інтернаціональної ціни виробництва на світовому ринку;
- сума грошей, за яку на світовому ринку продавець хоче продати, а покупець готовий купити товар;
- результат граничної корисності і т. п.

В умовах розвинутого товарного виробництва в основі СЦ лежить інтернаціональна ціна виробництва товарів. СЦ формується в процесі конкурентної боротьби. Наявність на світовому ринку різних національних цін виробництва товарів веде до появи конкуренції між ними, внаслідок чого виникає інтернаціональна ціна виробництва і відповідна їй СЦ.

Ціна — це економічна категорія у котрій фокусуються економічні відносини виробництва і реалізації товарів, формування вартості, розподільних відносин, отримання прибутку та здійснення накопичення.

Ціна на внутрішньому ринку і світова ціна далеко не ідентичні поняття.

Світова ціна — це ціна основних країн експортерів товарів і послуг, виражена у вільно-конвертованій валюті. Це ціна, за якою здійснюється купівля-продаж в найважливіших міжнародних центрах торгівлі на ринках з вільним режимом. Наприклад, світовими цінами є:

- ціни на машини й устаткування європейських, японських і американських виробників;
- на вугілля — імпортні ціни в західноєвропейських портах;
- на нафту, цинк, свинець, олово, нікель, амоній — ціни Лондонської біржі кольорових металів;
- на пшеницю — ціни Канадської біржі.

Фактори ціноутворення класифікують на такі групи:

- базові;
- кон'юнктурні;
- регулюючі.

Хоча на світову ціну впливають природні, географічні, екологічні, соціальні, політичні та економічні фактори, основні серед них — економічні:

- коливання валютних курсів країн;
- оподаткування;
- інфляція;
- монополізація;
- рівень державного втручання міжнародних організацій та об'єднань в ціноутворення;
- попит і пропозиція і т. п.

На світовому ринку формування цін, розробка цінової політики та її здійснення це більш складний процес, ніж на внутрішньому ринку. Це обумовлено низкою факторів:

- різним ступенем державного втручання в економіку;
- різноманітністю ринків;
- існуючою розбіжністю в практиці встановлення фіксування і зміни цін;
- відмінностями в стратегії і формах ведення конкурентної боротьби на світовому ринку.

Вибір методу цінової політики у зовнішньоекономічній діяльності та визначення конкурентної ціни на товари і послуги, насамперед, пов'язані з вирішенням таких завдань і цілей фірм, як освоєння певної частки світового ринку, отримання прибутку та раціональне використання міжнародних чинників виробництва.

У світовому ціноутворенні важливу роль відіграє кон'юнктура ринку, яка визначається економічною ситуацією на ринку в певний момент часу і класифікується за основними групами:

- ринок сировини;
- ринок об'єктів капітального будівництва;
- ринок промислових товарів;
- ринок продовольства і т. п.

Показники, які характеризують економічний стан ринку, можна також розділити на групи: виробництво, попит і споживання, торгово-економічні показники і ціни.

До показників, які характеризують виробництво, відносяться наступні дані:

- динаміка виробництва того або іншого виду продукції, основних фірм;
- поява нових товарів і вдосконалення існуючих;
- завантаження виробничих потужностей;
- динаміка капіталовкладень в дану галузь;
- рух портфеля замовлень;
- динаміка виробничих витрат;
- зарплати та кількість безробітних;
- вплив страйків на обсяг випуску і збільшення фонду заробітної плати;
- рух курсів акцій, облігацій і т. п.

Основними показниками попиту та споживання є такі дані:

- динаміка та структура споживання;
- вплив НТП на рівень споживання і вимоги до характеристик товару;
- динаміка оптової та роздрібною торгівлі, розмір продаж у кредит;
- рух товарних запасів;
- індекси вартості життя і особисті доходи споживачів.

Торгово-економічною інформацією є:

- динаміка торгівлі;
- інформація об основних країнах-експортерах і імпортерах;
- інформація о нових формах і методах торгівлі.

Основною інформацією стосовно ціни є:

- динаміка оптових цін у провідних країнах-виробниках і споживачах даного товару.
- експортні та імпортні ціни;
- вплив інфляції на ціни;
- зміна цін на сировину і напівфабрикати;
- дані стосовно товарів замінниках;
- зміна курсів валют;
- державне втручання в ціноутворення;
- вплив монополій на рівень цін.

4. Теорії ціноутворення:

- Теорія трудової вартості. Під вартістю означає суспільно-корисну працю, втілену в товарі. Розробку теорії трудової вартості було розпочато представниками класичної політичної економії У. Петті, А. Смітом, Д. Рікардо та іншими. Свій подальший розвиток вона отримала в працях К. Маркса, який розробив учення про двоїстий характер праці, суперечність між приватною і суспільною, конкретною і абстрактною працею, споживною вартістю і вартістю товару. Дослідив історичний процес розвитку обміну і форм вартості, проаналізував природу і суть грошей як загального еквівалента. В його економічній концепції трудова теорія вартості та заснована на ній теорія додаткової вартості займають центральне місце.
- Теорія витрат виробництва. Прихильники теорії витрат виробництва (Р. Торренс, Н. Сеніор та ін.) розглядають витрати виробництва як основу мінової вартості і цін, вважаючи, що нова вартість створюється не лише живою, а й уречевленою працею, оскільки величина витрат виробництва залежить від цін на окремі їх елементи (предмети і засоби праці, робочу силу).
- Теорія трьох факторів виробництва. Французький економіст Ж. Сей у теорії "трьох факторів виробництва і трьох джерел доходу" обґрунтував гармонійну взаємодію і значення в процесі виробництва капіталу, праці і

землі. Кожен з цих факторів у міру своєї корисності і цінності робить внесок у створення вартості. В сучасних умовах необхідно враховувати, що в процесі виробництва бере участь і четвертий фактор — підприємництво. Підприємець організовує фірму і керує її діяльністю, має власність, знання, вміння, професіоналізм тощо, тому має право на винагороду, оскільки бере участь у створенні вартості.

- Теорія граничної корисності, яка характеризується як міра переваги, що віддається споживачем конкурентному товару в рамках всіх пропонованих товарів. Ціна формується залежно від додаткового випуску даного товару в результаті збільшення на нього попиту.
- Сучасна теорія ціни. У ринковій економіці попит і пропозиція є вирішальними факторами ціноутворення. Попит на світовому ринку визначається купівельною спроможністю країн і фірм в придбанні конкурентних товарів і послуг, а пропозиція виступає як необхідна кількість товарів, що задовольняє попит. Закон попиту формує тип ринкової структури, характер конкурентних відносин, пропозиція товарів, ступінь їх диференціації, фінансовий стан країн і т. п.

На практиці виділяють такі види ціноутворення:

- Витратне ціноутворення — ціноутворення, при якому в основу формування ціни закладають витрати виробництва та обігу.
- Кероване ціноутворення — становище в економіці, при якому ціни на окремі товари і послуги визначаються урядовими органами, офіційними або неофіційними об'єднаннями постачальників, а також торговельними асоціаціями на основі ринкових механізмів.
- Пікове ціноутворення — встановлення ціни за використання споруд і обладнання або за товар і послугу (цінності) на вищому рівні, коли попит на них вищий, і на нижчому, коли попит нижчий.
- Ринкове ціноутворення — ціноутворення на основі взаємодії попиту та пропозиції.
- Централізоване державне ціноутворення — ціноутворення на основі призначення цін державними органами.
- Цільове ціноутворення — метод встановлення цін, при якому вони формуються таким чином, щоб одержати бажаний або якомога більший рівень доходу на вкладений капітал.